

Klarspråk.

BULLETIN FRÅN SPRÅKRÅDET

NUMMER 2015|4

Tillgänglighet som mål

I oktober började jag som chef för Språkrådet. Från en chefstjänst på Specialpedagogiska skolmyndigheten (SPSM) till uppdraget att leda språkvården i Sverige.

Steget är inte så långt som det kan tyckas. SPSM:s uppdrag är att se till att alla oavsett funktionsförmåga ska få förutsättningar att nå målen för sin utbildning. En förutsättning är då att det finns tillgängliga läromedel, där bild, text, innehåll, grafisk form och medium är anpassade till elevernas behov.

Tillgänglighet är också ett nyckelord i Språkrådets uppdrag. Språkvård handlar om att göra svenskan och andra språk tillgängliga och lätta att använda för så många som möjligt. Och klarspraksarbetet syftar till att myndigheter och kommuner ska arbeta aktivt för att deras språk ska vara så begripligt och tillgängligt som möjligt.

Det brukar sägas att skrivandet har demokratiserats – allt fler kanaler står öppna för allt fler. Men det är en sanning med modifiering. Den som inte ser kan behöva

uppläst text, och den som inte hör kan behöva rörlig bild. Och för att kunna använda sitt minoritetsspråk på nätet kan det behövas teknik som gör det möjligt. Alla ska ha rätt till språk. Det fjärde språkpolitiska målet sammanfattar tillgänglighetskraven bra. Alla ska alltså ha rätt att kommunicera på sina egna villkor. Som chef för Språkrådet ser jag fram emot att arbeta för det målet.

Harriet Kowalski,
chef för Språkrådet

Språkpolitik efter 10 år: Ett nja är inte så illa

Riksdagen antog den 7 december 2005 fyra språkpolitiska mål. De befästes i språklagen 2009. Därmed hade Sverige en samlad språkpolitik.

Enkelt uttryckt uppstod politiken som svar på tre stora förändringar i det svenska språksamhället. Den första är mångspråkigheten; med invandringen under 1900-talets andra hälft fick svenskarna många modersmål. Den andra är svenskan som välfungerade gemensamt språk. Framför allt hade engelskan börjat ta över vissa viktiga samhällsfunktioner. Men kraven ökade också på effektivare, rättssäkrare och mer jämlik dialog mellan myndigheter och medborgare. Klarspraksfrågorna växte. Den tredje förändringen är den digitala revolutionen.

Utvecklingen var självfallet inte unik för Sverige. Efter tio års språkpolitik blir frågan därför: klarar Sverige tack vare språkpolitiken den nya språksituation bättre än andra?

Här min bedömning, inte alltid så välgrundad.

- Den immigrantrelaterade mångspråkigheten lyfte inte med språkpolitiken. Bristerna är fortfarande uppenbara i modersmålsundervisning, svenska som andraspråk och sfi.

- För de fem nationella minoritetsspråken och det svenska teckenspråket är framstegen påtagliga, särskilt för tidigare nästan okända som jiddisch och meänkieli. Det beror dock mindre på språkpolitiska mål, mer på Minoritetsspråkskonventionen från 1999 och Europarådets övervakning av den – de är inte helt nöjda med Sverige.

- Balansen mellan engelska och svenska som verksamhetsspråk i vik-

Engelskan brer ut sig. Bild: Robert Nyberg.

tiga domäner har nog förskjutits ytterligare till engelskans förmån. Men i dag finns medvetenhet om frågan och med parallellspråksidén ett redskap för att hantera den. Här håller vi god europeisk nivå.

- Klarspraksarbetet går bra. Visst, vi kan hitta hur mycket dålig myndighetssvenska som helst, men i ett europeiskt perspektiv är vi duktiga.

- Den digitala revolutionen hanteras så där. Vi saknar nödvändiga basresurser för språkteknologiskt utvecklingsarbete såsom verkligt stora text- och taldatasamlingar. Utan dem inga riktigt bra datorprogram för taligenkänning, översättning och annat. Flera andra länder gör mer.

Nja, blir alltså betyget för de språkpolitiska målens genomslagskraft. Men ett nja är inte så illa. Vi har mål, och vi har en tydlig riktning. Det hade vi inte före 2005. Fast vi kunde ha kommit längre.

Olle Josephson, professor i nordiska språk och tidigare chef för Språkrådet

● ● Vi har mål, och vi har en tydlig riktning. Det hade vi inte före 2005.

Var tredje känner inte till något minoritetsspråk

Kan du nämna något av Sveriges fem nationella minoritetsspråk?

Den frågan ställde Sifo i januari 2015 på uppdrag av Språkrådet, Länsstyrelsen i Stockholm och Sametinget. Resultatet visade att fler än var tredje person inte känner till något av de nationella minoritetsspråken, vilket är en minskning sedan 2010, säger Jennie Spetz, utredare vid Språkrådet.

● **Varför genomfördes den här undersökningen?**

Den är en möjlighet att uppmärksamma de nationella minoritetsspråkens ställning och synlighet. Vi vill också följa befolkningens kännedom om och attityd till minoriteternas språk och kulturer över tid.

● **Andelen personer som känner till de nationella minoritetsspråken minskar. Varför?**

Visst hade vi hoppats på att kunskaperna i stället skulle ha ökat. De nationella minoritetsspråken är fortfarande ganska osynliga i samhället. Men det finns positiva tecken. I

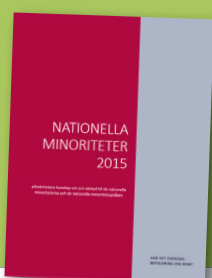

den yngsta gruppen (15–29 år) ökar kännedomen något. Allt fler yngre tycker dessutom att det är viktigt att bevara språken och kulturerna, vilket är glädjande.

● **Blev du överraskad av något resultat?**

Ja, att kännedomen om jiddisch ökat så mycket bland yngre. 2010 visste bara 3 procent att jiddisch hörde till de nationella minoritetsspråken. 2015 visste 14 procent det, vilket är nästan fem gånger så många.

Rapporten *Nationella minoriteter 2015* finns på sprakochfolkminnen.se.

Skriivrådet

Förenkla i stället för att informera

Pensioner är något som många upplever som komplicerat och förknippat med ångestskapande val. Man får massor av krångliga besked i brevlådan, och på banken tjuvar de om hur man ska placera sina pensionspengar så fort man ska lägga om bostadslånen. En av förklaringarna till att många tycker att pensioner verkar krångligt är att det finns mycket pengar att tjäna på pensioner, och att det därför sker en omfattande marknadsföring av hur man ska placera de – relativt sett små – delar som man själv ska placera. Det ger tyvärr en skev bild av vad som är viktigt.

Pensioner är egentligen mycket enkelt om man tänker på hur man ska bete sig. Det viktigaste för pensionen är att man jobbar så mycket och så många år man kan, att man betalar skatt på inkomsterna och att man har en tjänstepension från sitt arbete. Den som är intresserad av att göra val kan göra det, men det behövs inte. De förval som finns för den som inte vill välja i premiepensionen eller i tjänstepensionen är oftast mycket bra och har låga avgifter. Det är också bra att göra en prognos på minpension.se för att se hur stor pensionen blir om man fortsätter jobba som nu fram till pensionen.

Det där tar ungefär tio sekunder att förklara.

Insikter om hur folk faktiskt beter sig och tar till sig information är något av det viktigaste för oss som sysslar med pensionsinformation. Kommu-

nikationen måste utgå från det. Helst ska man slippa kommunicera – helst ska det bli bra för pensionsspararna utan att man behöver nå dem med information som de måste ta till sig och agera på. Om det finns möjlighet att

välja, så bör den som inte väljer ändå få en lösning som är bra. Som det faktiskt är med tjänstepension och premiepension. Hur pensionssystemet är konstruerat är alltså viktigare än hur man informerar om det.

Och om vi ändå måste kommunicera, då är vår erfarenhet att det är dumt att börja undervisa människor om hur pensionssystemet fungerar, att det sätts av 18,5 procent av lönen till en inkomstpension och ytterligare 4,5 procent till en tjänstepension för de flesta etc. etc. Detta är ointressant och tråkig kunskap. I stället behöver vi berätta om vilka beteenden som leder till hög eller låg pension. Det är så vi behöver använda de 10–15 sekunder som människor är beredda att sätta av för pensionsinformation, eftersom de faktiskt är strängt upptagna av sitt livspusslande.

*Sten Eriksson, kommunikationschef,
Pensionsmyndigheten*

Klarspråk i framtiden

Det svenska klarspråksarbetet vilar stadigt på en tradition från slutet av 1960-talet.

Den som vill veta mer om historiken kan läsa Barbro Ehrenberg-Sundins och Maria Sundins nyligen utkomna bok *Krångelspråk blir klarspråk*.

Men hur ser framtiden ut för klarspråksarbetet?

● ● En fråga som framtiden nog måste ta sig an, det är själva begreppet *klarspråk*. Vad betyder det egentligen? Är det textens avsändare som avgör, så att det ska heta klarspråk när det är myndigheters texter vi arbetar med? Är det typen av språkvårdsinsatser som avgränsar, så att det heter klarspråk när vi arbetar utifrån en bestämd uppsättning råd och regler? Eller är det den som utför språkvårdsinsatsen som avgör, så att det är klarspråk när en bestämd grupp av språkvårdare är verksamma? I dag är den här benämningsfrågan ibland lite oklar och det finns därför behov av att öppna begreppsdiskussionen och försöka knyta klarspråksbegreppet tätare till texternas mottagare. Den demokratiska potentialen i klarspråkstan-ken ligger i att den utgår ifrån faktiskt

Catharina Nyström Höög, professor i svenska och forskningsledare vid Språkrådet

upplevda kommunikationsproblem hos medborgaren, och därför behöver alla vi som engagerar oss i frågan om klarspråk ibland återvända till den utgångspunkten.

På frågan om vilka utmaningar klarspråket ställs inför i framtiden vill jag ge två svar: *textmängden* och *textformaten*.

Att mängden texter i samhället ökar ständigt, det torde de flesta ha lagt märke till. Diversifieringen, att allt fler typer av texter dyker upp och att de sinsemellan inte är så lika varandra, det gör att man kan ha mindre nytta av tidigare läserfarenheter i mötet med en ny text. Det här ökar förstas belastningen på den som har det arbetsamt med läsningen. Det ökar också belastningen på språkvården, eftersom allt färre råd kan generaliseras från en typ av text till en annan.

En förändring i textsamhället som hänger samman med diversifieringen, är formatens betydelse. I dag kan myndigheter möta medborgarna på Facebook, vilket ställer vissa krav på vad som kan kommuniceras och hur. Detsamma gäller förstas Twitter, där ju formatbegränsningen är ytterst konkret. Men formatets makt över textutformningen gäller också i andra sammanhang: blanketter, mallar och digitala rapporteringssystem gör att vi ibland helt enkelt inte *kan* skriva så begripligt och bra som vi skulle vilja göra. Det är en fråga som den textforskning som vill stödja klarspråksarbetet måste ta sig an. Värdat, enkelt och begripligt gäller – tack vare och trots den nya digitala textvärlden!

Språkfrågan

Vitryssland eller Belarus?

När Svetlana Aleksijevitj fick Nobelpriset i litteratur frågade sig många hur hennes hemland ska benämnas. I Sverige använder vi av hävd namnet *Vitryssland*, landets egen form är i dag *Belarus*. Många länder har en motsvarande namnform till *Vitryssland*, som Finland (*Valko-Venäjä* på finska), några har bara *Belarus*, som Storbritannien, medan några länder använder båda formerna, som Nederländerna (*Belarus* och *Wit-Rusland*).

Vissa anser att Sverige officiellt borde övergå till *Belarus* som namnform. Ett av argumenten är att vi bör använda samma namnform som landet självt (med latinska tecken), s.k. endonymform.

Men för äldre namn har det ofta utvecklats s.k. exonymer, former anpassade till det egna språkets stavnings- och uttalsmönster: *Frankrike* (inte *La France*), *Köpenhamn* (inte *København*) osv. På samma sätt heter *Sverige* något annat i nästan alla andra språk. Att använda och behålla sådana nationella exonymer är en stark tradition i många länder, inklusive Sverige, och vi brukar inte byta ut dem utan synnerliga skäl.

I Sverige finns dock ingen namninstans som kan fatta beslut om vilka nationsnamn som ska användas. Därför är det i slutändan ändå bruket som avgör vilka namn som uppfattas som de "officiella". Vill man använda *Belarus*, bör adjektivet vara *belarusisk* och invånarbetegnelsen *en belarusier*, flera *belarusier*, de där *belarusierna*.

Ola Karlsson, Språkrådet

Notiser

Ny nyordsbok

NYA ORD FLYTER oavbrutet in i språket. Många av nyorden tar sin plats i ordförrådet och ser ut att bli kvar där, till exempel *app*, *foppatofflor* och

curlingförälder. Andra är högfrekventa under en kort tid för att sedan nästan

försvinna helt ur bruk, som *inaskad*, *blixad* och *dotcomföretag*.

I den här boken, *Nyord i svenskan* (Morfem 2015), presenteras ca 2 000 nyord från de senaste 20 åren, med definitioner, bakgrundshistoria, autentiska exempel och förstabelägg. Boken är skriven av Birgitta Agazzi, tidigare språkvårdare vid Språkrådet.

Uppdaterad ordlista från riksdagen

Riksdagens flerspråkiga ordlista innehåller ett urval vanliga termer med anknytning till riksdagens arbete och samarbetet inom EU. De är översatta till engelska,

franska och tyska. Ordlistan ges nu ut i en reviderad version. Den är gratis och kan beställas från ordermottagningen@riksdagen.se.

Klarspråksseminarium på webben

DEN 13 OKTOBER firades den internationella klarspråksdagen på olika platser över hela världen. Språkrådet uppmärksammade dagen med ett halvdagsseminarium på temat *Klarspråk – i går, i dag, i morgon*. Seminariet arrangerades tillsammans med Uppsala universitets uppdragsutbildning. Deltagarna bjöds på en resa genom svensk klarspråks historia, goda exempel från dagens klarspråksarbete och ett föredrag om klarspråksarbetets framtida utmaningar. Filmen från seminariet finns på www.uppdragsutbildning.uu.se/internationella-klarspraksdagen.

Om vägen till ett lyckat språkarbete

EN DANSK BOK med titeln *Godt sprog i organisationer – Veje til vellykket sprogarbejde* (Hans Reitzels Forlag 2015) har precis kommit ut. I boken presenteras en rad

konkreta råd och exempel på hur klarspråk kan se ut. Dessutom innehåller den flera intervjuer med kommunikatörer och andra kommunikationsansvariga.

Frågor som behandlas är t.ex.: Vad är en god text? Hur motiverar man ledning och medarbetare till att börja använda klarspråk? Vilka övervägningar behöver man göra i klarspråksarbetet, och vilka verktyg har man till sitt förfogande?

Ur kalendariet

28 april 2016: *Språkrådsdagen*. Språkrådets årliga konferens med utdelning av KLARSPRÅKSKRISTALLEN.

Dags att nominera till Klarspråkskristallen!

SNART ÄR DET DAGS att nominera kandidater till Klarspråkskristallen

– priset för ett klart och begripligt offentligt språk.

Temat för Klarspråkskristallen 2016 är "klarspråk i e-tjänster".

En e-tjänst måste självklart fungera tekniskt. Men det är också viktigt att ledord och instruktionstexter är tydliga och till hjälp för den som ska använda tjänsten.

Hur har ni arbetat med språket i er e-tjänst? Kan ert arbete tjäna som inspiration för andra?

Mer information och nomineringsblankett läggs ut i slutet av året på webbsidan www.sprakochfolkminnen.se/kristallen.

Skicka in ert bidrag senast måndagen den 8 februari 2016.

Språkrådet delar varje år ut Klarspråkskristallen till en myndighet, en kommun eller annat offentligt organ. Kristallen är en belöning för goda resultat i arbetet för klara texter, och en uppmuntran till fortsatt klarspråksarbete.

Klarspråk.

Ett informationsblad från Språkrådet, Institutet för språk och folkminnen.
Box 20057, 104 60 Stockholm
Ansvarig utgivare: Christian Mattsson
Redaktör: Eva Olovsson
Tfn (växel): 08-442 42 00
E-post: klarsprak@sprakochfolkminnen.se
Webbplats: www.sprakochfolkminnen.se
facebook.com/sprakradet
twitter.com/sprakradgivning
Tryck: Lenanders Grafiska AB.